

Tomasz Gliniecki

ZDOBYCIE DZIAŁDOWA W STYCZNIU 1945 R. W ŚWIETLE DOKUMENTACJI NAGRODOWEJ ŻOŁNIERZY ARMII CZERWONEJ

Słowa kluczowe: Armia Czerwona, zdobycie Działdowa, styczeń 1945, dokumenty nagrodowe

Schlüsselwörter: Rote Armee, Eroberung Soldaus, Januar 1945, Preisverleihungsurkunden

Keywords: Red Army, acquiring Działdowo, January 1945, award documentation

INSTYTUT POLSKI
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Zdarzenia wojenne z ofensywy styczniowej Armii Czerwonej w 1945 roku, prowadzonej także przez tereny dzisiejszego województwa warmińsko-mazurskiego, rzadko dotąd prezentowane były z oddolnej perspektywy, uwzględniającej zapisy w dokumentacji oddziałów i pojedynczych żołnierzy. Autor, korzystając z archiwaliów wojskowych adekwatnych do czasów walk, jako wybrany przykład opisuje epizodyczne dla całości zmagania zdobycie Działdowa, a wraz z efektami analizy dokumentacji personalnej uczestników tych starć, konfrontuje zdobytą wiedzę z dotychczasowym stanem badań i ogólnym spojrzeniem na przebieg II wojny światowej w jego prezentowanym wycinku.

Wykorzystane w artykule archiwa armii i korpusu, głównie w postaci dzienników działań bojowych, a także zasoby akt nagrodowych Armii Czerwonej stanowią mniej znaną dotąd grupę dokumentów źródłowych, prezentujących wojenną rzeczywistość¹. Badane akta przedstawiają świat, w którym wyróżnieniem za ponadnormatywne wypełnianie żołnierskich obowiązków stało się przyznawanie od-

¹ Do tej pory, w polskiej literaturze przedmiotu, walki o Prusy Wschodnie w 1945 roku opisywane były zazwyczaj na podstawie danych fragmentarycznych, bez szerszego wykorzystania rosyjskich zasobów archiwalnych. Wyjątkiem był w tej dziedzinie płk Kazimierz Sobczak, opracowujący w początkach lat 60. XX w. historię walk na ziemiach dzisiejszej Polski, któremu umożliwiono dostęp do wojennej dokumentacji operacyjnej w Moskwie, lecz na poziomie niewiele szerszym, niż dowództwa frontu. Por. K. Sobczak, *Wyzwolenie Warmii i Mazur w 1945 r.*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1961, nr 1, ss. 3–20; idem, *Wyzwolenie Elbląga, Powiśla i Żuław w 1945 r.*, Rocznik Elbląski, t. 2, 1963, ss. 217–236; idem, *Operacja mazowiecko-mazurska 1944–1945*, Warszawa 1967; idem, *Wyzwolenie północnych i zachodnich ziem polskich w roku 1945*, Poznań 1971; idem, *Kierunek Bałtyk. Wyzwolenie polskich ziem północnych 1944–1945*, Warszawa 1978.

powiedniej rangi orderów i medali. Podczas II wojny światowej w Armii Czerwonej tego typu nagrodami obdzielano hojnie – ich wybór urósł do kilkudziesięciu, zaś liczba przyznanych odznaczeń liczona była w milionach. W jednej tylko, interesującej nas armii pancerniej, za czyny bohaterskie, dokonane w czasie wojny, ordery i medale dostało ponad 38 tys. żołnierzy i oficerów, a 50 z nich otrzymało najwyższą tego typu nagrodę – tytuł Bohatera Związku Sowieckiego².

By otrzymać medal lub order trzeba było wykazać się zasługami w boju lub wobec wojska. Mniejsze zasługi oznaczały wnioskowanie o bardziej pospolity i niższej rangi order. Im zasługi rosły, tym odznaczenia były znaczniejsze i rzadziej nadawane. Wszystko jednak było kwestią uznaniową dowódców, którzy mieli odpowiednie przywileje do przyznawania nagród. Najniższe odznaczenia nadawał dowódca jednostki bojowej, w tym przypadku brygady pancerniej. Najważniejsze i najrzadsze nagrody musiały być przyznawane przez związkowe władze polityczne w Moskwie³.

Zasługi żołnierskie prezentowane były we wnioskach nagrodowych, wystawianych przez dowódców pododdziałów, a w przypadku oficerów przez bezpośrednich przełożonych. Dokumenty zawierały podstawowe dane personalne, historię walk w wojnie ojczyźnianej, wcześniejsze ranienia i przyznane odznaczenia. Od kilku do kilkunastu zdań zajmowały zazwyczaj uzasadnienia próśb o przyznanie wyróżnień, opisujące niedawne starcia. W nich znajdowały się często dane nie tylko o samych działaniach, ale też terminach, miejscowościach, używanym sprzęcie własnym i wroga, jak też wielu innych elementach, dających szansę dokładniejszego niż dotychczas odtwarzania przebiegu wydarzeń. W analizowanym zakresie dokumentacja personalna przyniosła liczne nowe informacje, pozwalające uzupełnić znaną dotychczas faktografię dotyczącą zdobycia Działdowa⁴.

Omówione dalej listy nagrodowe oraz dokumenty operacyjne prezentują zazwyczaj kilkudniowy wycinek ofensywy ze stycznia 1945 r. Zawierają sformułowania obrazujące sposoby działania jednostek, zasługi indywidualne i zbiorowe. Niemal w każdym dokumencie wymienione są straty wroga, wynikłe z działań czerwonooarmistów. Zaznaczyć zatem trzeba, że niejednokrotnie sukcesy te wyolbrzymiano, przypisywano wielu żołnierzom uczestniczącym w tej samej akcji, będącym załogą jednego czołgu, czy też walczącym w jednym plutonie. Jednak powtarzalność zapisów dała również szansę do częściowej weryfikacji opisanych zdarzeń. Stąd zaprezentowane zostały dane, wskazujące zarówno na prawidłowości,

² В. Дайнес, *Советские танковые армии в бою*, <http://www.libros.am/book/read/id/304378/slug/sovetskie-tankovye-armii-v-boyu> [dostęp: 28.07.2017].

³ Пор. В. Шунков, И. Гусев, Д. Тарас, А. Ядловский, *Награды, знаки различия и униформа Великой Отечественной войны*, Москва 2015.

⁴ W przypadku niemożności wykazania udziału lub bezspornego wpływu danego żołnierza na badany epizod wojenny, dokumenty nie były brane pod uwagę.

jak i rozbieżności w tworzeniu opisu walk w powojennej historiografii. Ciekawym uzasadnieniem zasług były, np. podawane w listach nagrodowych spisy strat przeciwnika i zdobytych przez sowieckie wojska trofeów, liczone dla oddziałów. Stanowiły one zaświadczenie o bohaterstwie żołnierzy, dając jednak nie tylko obraz starć, lecz też skali pobieranych już od pierwszych dni reparacji wojennych⁵.

Ze szczególną uwagą potraktowano dokumenty żołnierzy służących w grupach zwiadu pancernego, uczestników walk w szpicie frontu, którzy za starcia o Działdowo otrzymali odznaczenia bojowe. Dobór i kolejność opisywanych postaci nie są jednak reprezentatywne dla ewentualnej klasyfikacji zasług, a niniejszy artykuł ma jedynie charakter egzemplifikacyjny, skrótowo przedstawiający przykłady osób odznaczonych podczas omawianego zdarzenia. Za podstawę analizy przyjęte zostały listy nagrodowe żołnierzy z 31 Brygady Pancernej (BrPanc) oraz jednostek współuczestniczących w walkach, pozyskane w formie fotokopii dokumentów⁶.

5 Armia Pancerna Gwardii w ofensywie – droga do Działdowa

Interesujące nas działania bojowe jednostek Armii Czerwonej w okolicach Działdowa znalazły się w powojennych klasyfikacjach walk jako część mławsko-elbląskiej operacji ofensywnej, prowadzonej przez 2 Front Białoruski (FB) i realizowanej od 14 do 26 stycznia 1945 r.; tę zaś umieszczono jako składową operacji wschodniopruskiej. Uszczegóławiając te przyporządkowania i zarazem pomijając wiele interesujących uwarunkowań ataku na Prusy Wschodnie od południa, wojska frontu dowodzonego przez marszałka Związku Sowieckiego Konstantego Konstantynowicza Rokossowskiego miały rozkaz znaleźć się 10–11 dnia ofensywy na linii Działdowa. Zadanie funkcjonowania jako ostrze ataku powierzono wojskom szybkim, a konkretnie armii pancernej, wspieranej przez idące jej śladem dwie armie ogólnowojskowe. Na odcinku przydzielonym 2 FB ofensywa ruszyła 14 stycznia, a czwartego dnia walk weszło do akcji zgrupowanie pancerne⁷.

⁵ Szerzej problem odszkodowań wojennych, demontaży prowadzonych przez sowieckie wojska oraz zachowań czerwonarmistów na terenie Warmii i Mazur omawia Witold Gieszczyński. Por. W. Gieszczyński, *Armia Sowiecka na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948: szkic do monografii*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, t. 27, 2013, ss. 59–75.

⁶ Wykorzystana przez autora dokumentacja jest częścią zasobu Centralnego Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej (wcześniej Związku Sowieckiego) z Podolska pod Moskwą – Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (dalej ЦАМО), ул. Кирова 74, Подольск, Московская обл., 142100. Podstawowymi zespołami, przydatnymi do poszukiwań, były: nr 33 – dokumentacja nagrodowa oraz nr 332 – dokumentacja 5 Armii Pancernej Gwardii. Dla każdego z omawianych żołnierzy przygotowany został krótki biogram, podany w przypisie.

⁷ Działania na poziomie frontu przyjęto za: Журнал боевых действий 2 БФ за январь месяц 1945 г., ЦАМО, фонд 46, опись 2394, дело 1138.

W dobę po wprowadzeniu w przełamanie niemieckiego frontu, wojska 5 Armii Pancernej Gwardii (APancGw) osiągnęły rankiem 18 stycznia granice mławskiego rejonu umocnionego: 29 Korpus Pancerny (KPanc) o godz. 3.00 znalazł się w rejonie stacji kolejowej Kozły, a 10 KPanc w okolicach Wiśniewa Mławskiego. Napotyając na silny ogień obronny oddziałów niemieckich z pozycji połowych rejonu umocnionego, wojska armii prawym skrzydłem obeszły Mławę od wschodu i południowego zachodu. Na lewej flance zaś, do godz. 22.00 zakończyły okrążanie, po czym przecięły wszystkie wychodzące drogi i zajęły ważny węzeł transportowy, jakim było miasto Działdowo⁸.

Wcześniej, w nocy na 18 stycznia i następnie za dnia, 29 KPanc obszedł mławski węzeł obronny od południa i południowego zachodu, poruszając się równolegle dwoma brygadami pancernymi, trzecią mając w odwodzie. 31 Brygada Pancerna (BrPanc) odrzucała niewielkie oddziały przeciwnika, liczące po kilka czołgów i dział samobieżnych, stawiające przegrody na kierunku zachodnim. Do godz. 11.30 osiągnęła i zdobyła wieś Dąbek, a o godz. 13.00 zajęła Kosiny Stare, gdzie była kontratakowana przez przeciwnika z kierunku Wiśniewa, grupą piechoty wspartą przez 10 czołgów i 2–3 baterie artylerii. 32 BrPanc, idąca do tej pory w drugim rzucie korpusu, dostała zadanie rozwinięcia się zza lewej flanki 31 BrPanc i, bez wdawania się w prowadzone przez poprzedniczkę walki, szybkiego przejścia na zachód od Działdowa, by uniemożliwić nieprzyjacielowi wycofanie się w tę stronę⁹.

Wypełniając to zadanie, 32 BrPanc zajmowała kolejno miejscowości: Boguzryn, Rumoka, Lipowiec Kościelny, Kęczewo, Rywociny i z marszu sforsowała rzekę Działdówkę w miejscu zlokalizowanym 2 km na południowy zachód od Działdowa. Przełamując rubież zajęta przez słabe siły obronne, brygada do godz. 16.00 przednim oddziałem osiągnęła zachodni skraj Działdowa, gdzie była przywitana silnym ogniem oddziałów niemieckich. Dowódca brygady, podpułkownik gwardii Semen Gawriłowicz Kolesnikow¹⁰ podjął decyzję, by odciągnąć uwagę przeciwnika akcją oddziału przedniego, a główną grupą obejść miasto od zachodu i północnego zachodu. Wykonując ten manewr, brygada do godz. 18.00 zajęła rejon Burkat, Skurpie, Pierławki, odcinając trasy komunikacyjne w tych okolicach.

Dowódca 31 BrPanc, podpułkownik Aleksander Iwanowicz Pokołow¹¹, po odrzuceniu o godz. 14.00 niemieckiego kontrataku w rejonie wsi Kosiny Stare, zde-

⁸ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением копий боевых документов, ЦАМО, фонд 332, опись 4948, единица хранения 4257, стр. 25–26.

⁹ Ibidem, стр. 26.

¹⁰ Urodzony w 1909 r. Rosjanin z Leningradu. W Armii Czerwonej od 1931 r. Nagrodzony orderami Czerwonej Gwiazdy i Czerwonego Sztandaru oraz Medalem za obronę Moskwy. Zginął 1 lutego 1945 r. w walkach w okolicach Elbląga. Pośmiertnie uhonorowany tytułem Bohatera Związku Sowieckiego i Medalem Złotej Gwiazdy. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, стр./ 250–251.

¹¹ Urodzony w 1908 r. Rosjanin. Partyjny od 1928 r. Na wojnie ojczyźnianej od 22 czerwca 1941 r. Ranny 11 sierpnia i 12 października 1941 r. Odznaczony Medalem za odwagę i Orderem Czerwonego Sztandaru. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2134, стр. 12–13.

cydował, by do czasu podejścia w te okolice 25 BrPanc – działającej po wschodniej stronie, lecz nieco pozostającej z tyłu – chronić swą prawą flankę dywizjonem artylerii, a głównymi siłami brygady ruszyć za 32 BrPanc, kierując się prosto na Działdowo¹².

W skład węzła obronnego i garnizonu Działdowa wchodziły, według sowieckiego rozpoznania, cofające się oddziały 299 Dywizji Piechoty (DP) i 7 DP, 30 pułku 18 Dywizji Zmotoryzowanej, pojazdy mławskiego centrum szkoleniowego artylerii samobieżnej i przeciwpancernej, pułk szturmowy 2 Armii, wydzielone baterie 12 Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej, 507 batalion czołgów ciężkich, 511 batalion saperski, 13 batalion karny, 353 i 583 bataliony transportowe, 713 i 201 bataliony Landwehry¹³. Warto zauważyć, że dane te określane były na podstawie zeznań kontrolnych jeńców niemieckich, branych do niewoli na styku wojsk i przesłuchiowanych na okoliczność stojących naprzeciw sowieckiej ofensywy jednostek, choć nie zawsze prawidłowo określanych. Zazwyczaj niemieckie siły obronne były przez atakujących Sowieców zawyżane, a ich powtarzalność w zeznaniach była znakiem zorganizowanego cofania się jednostek¹⁴.

Podstawę obrony Wehrmachtu stanowiła w okolicy Działdowa czwarta rubież, licząc od pozycji ustabilizowanego poprzedniej jesieni frontu nad Narwią. Ta linia umocnień przechodziła od Janowa, poprzez mławski węzeł umocniony, ciągnąc się na Strzegowo i Płońsk. Silne węzły oporu stanowiły miasta Mława i Działdowo, mające zabezpieczać dostęp do południowych granic Prus Wschodnich. Wykorzystano tam przedwojenne, polskie umocnienia graniczne, przebudowując bunkry w kierunku odwrotnym do pierwotnego, frontem do spodziewanego ataku. Wsparto je nowymi umocnieniami polowymi, zbudowanymi w 1944 roku. Ich elementem był rów przeciwczołgowy, wykopany na południe i południowy wschód od Mławy¹⁵.

Zdobycie Działdowa w dokumentach żołnierzy pancernych plutonów zwiadowczych

Drogi pod Działdowem rozpoznawał 18 stycznia pluton czołgów zwiadu z 3 batalionu czołgów (bcz) 31 Brygady Pancerniej (BrPanc). Grupą działających razem trzech czołgów i desantu na ich pancerzach dowodził młodszy lejtnant Paweł Ja-

¹² Журнал боевых действий 29 тк 30.09.44–09.05.45, ЦАМО, фонд 3420, описание 1, дело 25, стр. 53.

¹³ Журнал боевых действий 5 гв. ТА..., стр. 28.

¹⁴ Por. A. Drabkin, *Przeżył jeden ze stu. Radzieccy zwiadowcy podczas Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941–1945*, tłum. R. Jędrusik, Gdańsk 2011.

¹⁵ Краткий обзор боевых действий 5 гв. ТА за период с 14.1. по 14.2.45, ЦАМО, фонд 332, описание 4948, дело 300, стр. 2.

kowlewicz Bieriegow¹⁶. Dwudziestojednoletni Rosjanin spod Swierdłowska, mimo młodego wieku, był już oficerem doświadczonym w bojach. Służył trzeci rok na froncie, brał udział w kilku operacjach ofensywnych i był parokrotnie odznaczany. Tym razem dowódca batalionu, kapitan gwardii Giennadij Lwowicz Diaczenko¹⁷ postawił mu zadanie rozbicia przeciwnika broniącego dojścia do miasta i odcięcia Niemcom dróg odwrotu wzdłuż linii kolejowej.

Jako pierwsi umiejętnościami wykazać się mogli mechanicy–kierowcy z plutonu, którzy oczyszczając sobie drogę, na dużej prędkości najechali na kolumnę wycofujących się ciężarówek i wozów konnych. W rezultacie tego manewru, kierujący pierwszym czołgiem zwiadu starszy sierżant Andriej Denisowicz Kamieniew¹⁸ rozgniółł gąsienicami – jak skrupulatnie wyliczono w dokumentach – 17 ciężarówek, 24 wozy konne z ładunkiem oraz 15 niemieckich żołnierzy i oficerów. Pozostałe dwa czołgi działały podobnie, taranując i rozgniatając wszystko, co stało na ich trasie. Na koncie starszego sierżanta Ilii Pietrowicza Mamoczkina¹⁹ zapisano, że rozjechał czołgiem 45 niemieckich żołnierzy, 15 samochodów ciężarowych i jedno działo przeciwpancerne. Trzeci z kierowców, starszy sierżant Grigorij Borysewicz Radionow²⁰, w pisemnej opinii dowódcy okazał się mistrzem manewrowania na

¹⁶ Urodzony w grudniu 1924 r. Rosjanin, kandydat do partii od 1943 r. W Armii Czerwonej służył od 1942 r. Wezwany z obwodu Swierdłowskiego. Odznaczony wcześniej Orderem Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. Został lekko ranny 23 stycznia 1945 r. podczas walk w Elblągu. O przyznanie tytułu Bohatera ZSRS i Złotą Gwiazdę dla Bieriegowa złożony został wniosek dowódcy batalionu z 1 lutego 1945 r. Później, z niewiadomych powodów wniosek ten długo nie był rozpatrywany, a przypomniano go dopiero w rok po wojnie. Marszałek Rokossowski i członek sovietu ówczesnej Północnej Grupy Wojsk Armii Sowieckiej generał–lejttnant Russkich 29 października 1946 r. zdecydowali o odrzuceniu prośby o tytuł Bohatera i ostatecznym odznaczeniu Bieriegowa Orderem Czerwonego Sztandaru. Przyznano go rozkazem nr 01531. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5512, стр. 3–8.

¹⁷ Urodzony w 1918 r. Rosjanin. Był członkiem bolszewickiej Wszechrosyjskiej Partii Komunistycznej. Dwa razy został lekko ranny i kontuzjowany. W Armii Czerwonej służył od 1940 r., wezwany przez Chasański Rejon Wojennego Dowodzenia z Primorskiego Kraju. Wcześniej nagrodzony orderami: Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia, Aleksandra Newskiego i Medalem za obronę Moskwy. Po rajdzie czołgów przez Elbląg dowódca brygady złożył wniosek o nagrodzenie Diaczenki tytułem Bohatera Związku Sowieckiego. Tytuł i Złota Gwiazda nie zostały jednak przyznane. Nagrodę osobiście obniżył do Orderu Czerwonego Sztandaru dowódca 2 FB, marszałek Związku Sowieckiego Konstanty Konstantynowicz Rokossowski. 13 marca 1945 r. marszałek zatwierdził przyznanie orderu niższej rangi. ЦАМО, фонд 33, опись 690155, единица хранения 2553, стр. 3–4; ibidem, единица хранения 2219, стр. 9–13.

¹⁸ Urodzony w 1925 r. Rosjanin. Członek Wszechrosyjskiego Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży, czyli Komsomolu, od 1943 r. W wojsku służył od kwietnia 1943 r., wezwany przez Ostrogoski Rejon Wojennego Dowodzenia okręgu stawopolskiego. Do walk o Prusy nie był nagradzany. Został ciężko ranny 23 stycznia 1945 r. podczas walk o Elbląg. Zgłoszono go do nadania tytułu Bohatera ZSRS, lecz ostatecznie otrzymał niższej rangi Order Czerwonego Sztandaru. Został on przyznany rozkazem 2FB nr 0297 z 27 marca 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5211, стр. 47–48.

¹⁹ Urodzony w 1913 r. Rosjanin. Członek partii bolszewickiej od 1943 r. W armii od 1941 r. Lekko ranny w 1943 r. Wcześniej nagrodzony Medalem za odwagę i Orderem Sławy 3 stopnia. Za walki w styczniu 1945 r. złożono wniosek o nadanie Mamoczkinowi Orderu Czerwonego Sztandaru, który podpisał dowódca batalionu bez podania daty. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4257, стр. 9–10.

²⁰ Rocznik 1918. Rosjanin spod Ałma–Aty. Komsomolec od 1942 r. W Armii Czerwonej służył od października 1939 r. W Wojnie Ojczyźnianej walczył od czerwca 1941 r. Dowódca wnioskował o Order Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. Przyznany rozkazem z 11 lutego 1945 r. Radionowowi przygotowano kolejny wniosek na

polu walki, kiedy zdusił czołgowymi gąsienicami 30 podwód i zlikwidował 40 ludzi wroga.

Opisy, kiedy sowieckie czołgi atakowały i rozjeżdżały gąsienicami kolumny wozów konnych, uzasadniają takie zachowania na drogach możliwym wojskowym ładunkiem i obecnością niemieckich żołnierzy na podwodach, pojawiają się w dokumentach personalnych czerwonoarmistów wielokrotnie. W sporej części jednak są to uzasadnienia fałszywe, usprawiedliwiające bezpardonowe torowanie sobie drogi w gąszczu furmanek, należących do cywilnych uciekinierów, próbujących wydostać się z zagrożonego walkami regionu na zachód, co czasem przyznawali i sami sowieccy czołgiści²¹.

Do godz. 18.00 cała 31 BrPanc dotarła do wsi Kurki, dwie godziny później wchodząc do walki pod Działdowem, w rejonie Kisin. Po krótkim starciu przeciwnik został tam rozбит, a pozostałości wycofały się w stronę miasta. Odwrót wroga był wykonywany na tyle pośpiesznie, że nie zdołał on wysadzić przygotowanych do zerwania mostów na rzekę Działdowce²².

Przy podejściu do stacji kolejowej Działdowo zwiadowcy z 3 bcz zauważyli zbliżający się pociąg. Był to eszelon wojskowy z niemieckimi czołgami i ciężarówkami przewożonymi na wagonach-platformach. Bieriegow i jego ludzie pod osłoną ciemności przygotowali zasadzkę w pobliżu torów. W chwili nadjechania transportu, celnymi strzałami na wprost rozbiła parowóz załoga czołgu, w którym jechał Bieriegow, dowiedziona przez młodszego lejtnanta Andrieja Zacharowicza Alejnikowa²³. Dwa wystrzały trafiły w cel dzięki dobremu oku starszego sierżanta Wiktora Iwanowicza Miłofanowa²⁴, działonowego tego wozu. Tak odebrano szansę odjazdu ze stacji innym niemieckim składom kolejowym. Drugim czołgiem, który jechał w zwiadzie, zaczynając już od momentu przełomu w rejonie Pankowa i później towarzyszył Bieriegowowi aż do wyjścia batalionu nad zatokę w rejonie Elbląga,

---

grodowy za te same zasługi. 16 maja 1945 r. wnioskowano o Order Lenina, ale dowódca wojsk pancernych frontu obniżył rangę odznaczenia i Radionow dostał 22 czerwca 1945 r. Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4257, стр. 13–14.

²¹ Ф. Галкин, dz. cyt., стр. 247

²² Журнал боевых действий 5 гв. ТА..., стр. 27.

²³ Urodził się we wrześniu 1916 r. Był Rosjaninem. Kandydatem do partii komunistycznej od 1943 r. W armii po raz pierwszy był w latach 1937–1940, a po mobilizacji do Wojny Ojczyźnianej, walczył od 1941 r. Wezwany przez Gochwiński Rejon Wojennego Dowodzenia z kraju krasnojarskiego. Wcześniej nie miał odznaczeń. Raz został lekko ranny – 17 grudnia 1941 r. pod Smoleńskiem. Po rajdzie przez Prusy, dowódca batalionu wnioskuje dla Alejnikowa o tytuł Bohatera Związku Sowieckiego. Marszałek Rokossowski nie przyznał najwyższych odznaczeń, zmniejszając nagrodę. 27 marca 1945 r. Alejnikow otrzymał Order Czerwonego Sztandaru. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2134, стр. 3–8.

²⁴ Urodzony w 1926 r. Rosjanin spod Kujbyszewa. Bezpartyjny. W armii służył od 1942 r., na froncie był od 1944 r. Do czasu wystawienia wniosku za walki w Prusach był bez nagród. Nie miał też odniesionych ran. 1 lutego 1945 r. dowódca wnioskuje dla starszego sierżanta o Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4257, стр. 26–27.

dowodził młodszy lejtnant Paweł Iwanowicz Isajew²⁵. Podobnie Alejnikowowi, i on postawił swój czołg w zasadzce, po czym z działa, które obsługiwał sierżant Andriej Matwiejewicz Sorokin²⁶, ostrzelał nadeżdżający skład. Sierżant Borys Dymitrewicz Dudkin²⁷, dowodzący obsługą działa w trzecim czołgu T-34, celnymi strzałami trafił w wagony z amunicją. Pomagał mu w tym ładowniczy sierżant Aschat Szaripowicz Badardinow²⁸, który podawał pociski i korygował ogień. Natomiast starszy sierżant Anatolij Michajłowicz Kurniew²⁹, jeden ze strzelców–radiotelegrafistów z czołgów zwiadu, ogniem cekaemu zlikwidował wtedy 20 Niemców, a oprócz tego utrzymał łączność z głównymi siłami brygady.

Dalsza droga zwiadowców 3 bcz wiodła w kierunku przeprawy przez rzekę. Wieczorem Bieriegow ze swymi trzema czołgami zajął most na Działdowce i utrzymał go do nadejścia głównych sił brygady. Idąca za nią 32 BrPanc mogła już sforsować rzekę z marszu. Przejście przez most znacznie przyspieszyło zdobycie miasta. Zwiad zniszczył wówczas siedem samochodów, transporter opancerzony i zlikwidował 35 żołnierzy niemieckich. Akcją była błyskawiczna. Kiedy zapadł zmierzch, Alejnikow wykonał błyskawiczny podjazd czołgiem i zajął przeprawę bronią przez piechotę, wspartą przez jedno działo przeciwpancerne. Bezpośredni strzał zlikwidował niemieckie działo, a przez to częściowo sparaliżował działania grupy osłony. Tymczasem Isajew, drugim wozem odciął drogi mogące posłużyć do wycofania się pododdziału broniącego przeprawy. Młodszy lejtnant Władimir Iwanowicz Jefimow³⁰, dowódca trzeciego czołgu T-34 z plutonu zwiadowców, asekurował

²⁵ Urodzony w styczniu 1919 r. Rosjanin, partyjny od 1943 r. W walkach Wojny Ojczyźnianej od czerwca 1942 r. W armii od grudnia 1939 r., wezwany przez rejon z Kazachstanu. Do chwili składania wniosku bez odznaczeń. Dwie ciężkie rany z 21 sierpnia 1942 r., odniesione podczas starć na Froncie Stalingradzkim. Po styczniowych walkach dowódca batalionu wnosił o przyznanie Isajewowi tytułu Bohatera Związku Sowieckiego. Przyznany został niższy rangą Order Czerwonego Sztandaru. Ogłoszono to w rozkazie nr 0258 z 17 marca 1945 r. Decyzja o zmianie odznaczenia podpisana była osobiście przez marszałka Rokossowskiego. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2219, стр. 17–22.

²⁶ Urodzony w 1917 r. Bezpartyjny. W Armii Czerwonej służył od maja, w walkach uczestniczył od listopada 1943 r. Do lutego 1945 r. nie otrzymał żadnych odznaczeń. 2 lutego 1945 r. dowódca wnioskował o Order Czerwonej Gwiazdy. ЦАМО, фонд 33, опись 687572, единица хранения 2300, стр. 66–67.

²⁷ Urodzony w 1920 r. Rosjanin spod Czelabińska. Bezpartyjny. To była jego pierwsza operacja wojenna, w armii służył dopiero od sierpnia 1944 r. Wniosek o Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia złożył dla niego dowódca 1 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5219, стр. 27–28.

²⁸ Rocznik 1925. Tatar. Członek Wszechrosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewickiej) od 1944 r. Ofensywa styczniowa 1945 r. była jego pierwszą walką na froncie wojny ojczyźnianej. O Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia wnioskowano 1 lutego 1945 r. Odznaczenie przyznano. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4257, стр. 18–19.

²⁹ Urodzony w 1925 r. Rosjanin. Członek Komsomołu. W operacjach wojennych uczestniczył od września 1944 r. W armii służył od stycznia 1943 r. Do czasu wystawienia wniosku był bez nagród i także bez odniesionych ran. 1 lutego 1945 r. złożył wniosek o Order Sławy 3 stopnia i taki też przyznano. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4257, стр. 36–37.

³⁰ Rocznik 1924. Rosjanin. Partyjny od 1943 r. Pochodził z rejonu włochowskiego obwodu leningradzkiego. Od 1943 r. był w Komsomole. Na froncie od czerwca 1944 r. Po styczniowych walkach, wniosek o Order Czerwonego Sztandaru dla Jefimowa złożył 1 lutego 1945 r. dowódca batalionu. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 7471, стр. 23–24.

akcję dwóch pozostałych. Na koncie sukcesów załogi czołgu Jefimowa zapisano tego dnia, że zniszczyli 15 ciężarówek ze sprzętem, 24 wozy konne z wojennym oporządzeniem oraz zlikwidowali 26 żołnierzy niemieckich. Nie zważając na silny ostrzał od strony miasta, ich czołg nie zaprzestał ataku, co pochwalił dowódca batalionu.

W utrzymaniu przeprawy do nadejścia głównych sił brygady uczestniczył również pluton zwiadowczy z 1 bcz 31 BrPanc. Bo także i prowadzone przez lejtnanta Piotra Michajłowicza Worotilina³¹ trzy czołgi szły 18 stycznia 1945 r. w batalionowym zwiadzie i często znajdowały się na odcinkach bliskich tym, gdzie rozpoznanie prowadziły wozy Bieriegowa. Być może traktowano te działania jako swoistą rywalizację między batalionami i ich dowódcami. Także Worotilinowi i jego ludziom zapisano więc, że jako pierwsi wdarli się do miasta i na stację kolejową Działdowo. Napotykając na silny opór niemieckiej piechoty i artylerii, pluton zwiadowców wszedł do walki i – jak zapisano w dokumentach dowódcy – zniszczył w boju dwie armaty, trzy transportery opancerzone z piechotą, parowóz i siedem wagonów z wyposażeniem wojskowym.

Na stacji Działdowo, z dwoma plutonami strzelców ulokowanych na pancerniach czołgów, był w zwiadzie kierowanym przez Worotilina starszy lejtnant gwardii Diemian Wasiljewicz Zimierow³². Współdziałając z czołgistami zlikwidował obsługę zatrzymanego eszelonu kolejowego. Także załogi stojących na wagonach siedmiu niemieckich czołgów – *Tygrysów* i *Panter* – zostały wystrzelane przez żołnierzy z pancernego desantu.

Jednym z czołgów zwiadu dowodził wówczas lejtnant gwardii Nikołaj Jefimowicz Gumieniuk³³. Jemu też zapisano, że przechwycił skład z pojazdami wroga, między którymi, obok wspomnianych czołgów, było pięć dział, 40 ciężarówek i mnóstwo różnego wyposażenia wojskowego. Kolejnym czołgiem z plutonu zwiadowczego Worotilina dowodził lejtnant gwardii Wasilij Nikołajewicz Andriuszkiewicz³⁴. Podobnie jak wcześniej podczas starcia na stacji Konopki, działając

³¹ Urodzony w 1928 r. Rosjanin Partyjny – do WKP(b) wstąpił w 1945 r. Wcześniej przeniesiony do 31 z 25 BrPanc, tam dostał Order Czerwonej Gwiazdy. Za styczniowe walki wnioszek o Order Czerwonego Sztandaru złożony był 2 lutego. Otrzymał order 21 lutego 1945 r. Drugi wniosek nagrodowy – za te same zasługi – o nadanie Orderu Lenina, przygotowano w maju 1945 r., lecz ostatecznie przyznano mu tylko Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 7471, стр. 13–14.

³² Urodzony w 1919 r. Rosjanin. Kandydat do partii komunistycznej. W armii od 1941 r., na froncie od października 1942 r. Dwa razy był ranny. Wcześniej odznaczony Orderem Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. Za dowodzenie w styczniu 1945 wnioszek o Order Czerwonego Sztandaru dla Zimierowa wystawiono 1 lutego, a 7 lutego 1945 r. dowództwo 5 APancGw. przyznało mu wyższy ranga Order Aleksandra Newskiego. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 1740, стр. 7–8.

³³ Rocznik 1921. Ukrainiec. Partyjny od 1942 r. W Armii Czerwonej od 1940 r. Ciężko ranny 16 lipca 1941 r. Wniosek o Order Czerwonej Gwiazdy złożony został 2 lutego, a Order przyznano 17 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 7471, стр. 19–20.

³⁴ Rocznik 1922. Rosjanin z obwodu riazkańskiego. Komsomolec od 1939 r. W Armii Czerwonej od 1941 r., w walkach od marca 1943 r. 27 stycznia 1945 r. złożony został wniosek o nadanie Orderu Czerwonego Sztandaru.

w przednim oddziale batalionu, na tyłach przeciwnika, Andriuszkiewicz *gromił ogniem i gąsienicami swojego czołgu siłę żywą i technikę wroga*³⁵.

Za walki w przednim oddziale batalionu i zajęcie na działdowskiej stacji kolejowej dalszych dwóch składów kolejowych chwalono też całe czołgowe załogi, choćby wskazać na mechanika–kierowcę młodszego sierżanta gwardii Aleksieja Timofiejewicza Suczeninowa³⁶, działonowego sierżanta Aleksandra Michajłowicza Lewczenko³⁷, strzelca–radiotelegrafistę młodszego sierżanta Aleksieja Maksymowicza Titowa³⁸ i ładowniczego sierżanta Wasilija Semenowicza Kozłowa³⁹.

Do nagrody za zajęcie przeprawy na Działdowce wskazano też dowódcę kompanii czołgów, z której pochodzili zwiadowcy Worotilina, lejtnanta Iwana Iwanowicza Grudinina⁴⁰. Oficer został tego dnia lekko ranny i dodatkowo kontuzjowany, ale czołgi głównych sił brygady mogły bez opóźnień przystąpić do akcji na ulicach Działdowa.

Tak też 31 BrPanc, dzięki rozpoznaniu, sprawnie przekroczyła most na rzece i manewrem objęła miasto od wschodu, ostatecznie wyszła na północno-wschodni jego skraj, przecinając szosę Działdowo – Nidzica. Przy współdziałaniu z 32 BrPanc, 18 stycznia do godz. 20.00 rozbiła garnizon niemiecki z miasta i stacji kolejowej. Po dołączeniu 53 Brygady Strzelców Zmotoryzowanych (53 BrSZmot) i części sił 25 BrPanc całkowicie oczyszczono Działdowo z niewielkich już grup nieprzyjaciela⁴¹

Andriuszkiewicz dostał odznaczenie 7 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 1740, стр. 3–4.

³⁵ Ibidem, стр. 3.

³⁶ Rocznik 1925. Rosjanin, bezpartyjny. W oddziałach bojowych dopiero od 5 grudnia 1944 r. Bez odznaczeń i bez ran. 4 lutego 1945 r. wystąpiono o Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. Nagrodę podwyższono, przyznając Order Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 77–78.

³⁷ Urodzony w 1925 r. Rosjanin, bezpartyjny. Na wojnie od września 1944 r. Kolejno walczył na frontach: 1 Nadbałtyckim i 2 Białoruskim. Pochodził spod Ordżonikidze. Bez ran. Do 1945 r. bez orderów. 6 lutego 1945 r. złożono wniosek o Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia, przyznano mu Order Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 19–20.

³⁸ Urodzony w 1926 r. Rosjanin spod Orła. Komsomolec od 1944 r. W armii od 1943 r. W walkach od czerwca 1944 r. Do stycznia 1945 r. bez ran i bez odznaczeń. 5 lutego 1945 r. wystawiono dokument o przyznaniu mu Orderu Sławy 3 stopnia i taki otrzymał. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 153–154.

³⁹ Urodzony w 1926 r. Rosjanin. Komsomolec od 1944 r. W Armii Czerwonej służył od 1943 roku. Do stycznia 1945 r. bez nagród. Wniosek o Order Sławy 3 stopnia złożony był 5 lutego 1945 roku. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 117–118.

⁴⁰ Urodzony w 1915 r. Rosjanin. W armii od 1937, na wojnie ojczyźnianej od 1944 r. Wtedy też wstąpił do partii komunistycznej. Odznaczony wcześniej dwoma stopniami Orderu Wojny Ojczyźnianej, a za walki o Konopki i Działdowo już 27 stycznia 1945 r. zgłoszony do nagrodzenia Orderem Czerwonego Sztandaru. Dowództwo podwyższyło nagrodę, przyznając mu 7 lutego 1945 r. Order Aleksandra Newskiego. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 1740, стр. 5–6.

⁴¹ Журнал боевых действий 5 гв. ТА..., стр. 27.

Walki o miasto według osobistych zasług żołnierzy różnych rang i specjalności

Kiedy za zwiadowcami nadciągnęły w okolice stacji kolejowej Działdowo pozostałe czołgi z 1 bcz 31 BrPanc, dowodzonego przez majora Nikołaja Daniłowicza Tuza⁴², wyjątkową odwagą wykazał się starszy lejtnant Aleksander Ignatiewicz Ruchliadiew⁴³, dowódca kompanii pancernej. To jego pododdziałowi przypisano ostatecznie zasługi, że w rezultacie zręcznego manewru, 18 stycznia 1945 r. zajęto stację Działdowo z trzema eszelonami, pełnymi niemieckich pojazdów pancernych i ciężarówek⁴⁴. Podczas akcji drogę ataku przegradzał, ostrzelany wcześniej przez zwiadowców, płonący pociąg z amunicją. Wtedy Ruchliadiew wyszedł z czołgu, podpełzł do torów i pod ogniem niemieckiego wozu bojowego, który kontrolował nasyp, szybko rozdzielił płonące wagony na przejeździe. Mechanik–kierowca z załogi Ruchliadiewa, starszy sierżant Hamza Fajrachmanow⁴⁵ podjechał czołgiem i rozepchnął skład, tworząc bezpieczny przejazd, a sierżant Aleksander Fiedorowicz Naumow⁴⁶ przez radio poinformował o tym dowódcę batalionu, a pozostałe maszyny niebawem przejechały tory. Dzięki temu zdarzeniu, załoga wozu dowódcy kompanii dała całej brygadzie możliwość szybkiego posuwania się dalej.

W dokumentach dowódcy czołgu lejtnanta Nikołaja Andriejewicza Butusowa⁴⁷ zapisano, że śmiałym manewrem swojego wozu wdarł się w pozycje obrony

⁴² Rocznik 1913. Ukraińiec. Członek partii komunistycznej. W armii od 1935 r., oficer kadrowy. W wojnie ojczyźnianej od lipca 1941 r. Wcześniej odznaczony orderami Czerwonej Gwiazdy i Czerwonego Sztandaru. 31 stycznia podpułkownik Pokołow wnioskował o Order Lenina i Tuz dostał postulowane odznaczenie 10 kwietnia 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, стр. 145–148.

⁴³ Urodzony w 1915 r. Narodowość – Rosjanin. Pochodził z miasta Kirowa i stamtąd został wezwany do wojska przez miejscowy Rejon Wojennego Dowodzenia. Członek Wszechrosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewickiej) od 1942 r. Uczestnik wojny od 15 marca 1942 r. Zmarł po ciężkim zranieniu 1 lutego 1945 r. W Armii Czerwonej Ruchliadiew służył od 1937 r. Wcześniej był odznaczony Orderem Czerwonej Gwiazdy i Orderem Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. 5 lutego złożono wniosek o pośmiertne nadanie mu tytułu Bohatera ZSRS i najwyższych odznaczeń. Tytuł Bohatera i Medal Złotej Gwiazdy przyznała Ruchliadiewowi Rada Najwyższa ZSRS i obwieściła to pismem prezydium z 30 kwietnia 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 793756, единица хранения 41, стр. 248–249.

⁴⁴ И. Кулан, *История и боевой путь 29-го Знаменского ордена Ленина Краснознамённого ордена Суворова II степени танкового корпуса*, Минск 2010, стр. 93.

⁴⁵ Rocznik 1916. Tatar. Kandydat do partii komunistycznej. W Armii Czerwonej od 1938 r. Wcześniej odznaczony Orderem Sławy 3 stopnia, za walki w Prusach otrzymał kolejny stopień tego orderu. ЦАМО, фонд 33, опись 690306, единица хранения 2422, стр. 85–86.

⁴⁶ Rocznik 1924. Rosjanin z Kujbyszewa. Od 1942 r. był członkiem Komsomolu. W armii służył od 1942 r. Na froncie od sierpnia 1944 r. i już odznaczony został Orderem Sławy 3 stopnia. Wniosek o nagrodzenie Naumowa Orderem Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia za walki ofensywy mławsko-elbląskiej złożono 7 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 67–68.

⁴⁷ Rocznik 1916. Rosjanin z Irkucka. Od 1944 r. kandydat do partii komunistycznej. W armii od 6 czerwca 1941 r., na froncie od 22 czerwca 1944 r. Wcześniej dwukrotnie odznaczony Orderem Czerwonej Gwiazdy i raz Orderem Czerwonego Sztandaru. Lekko ranny 8 lutego 1945 r. Wniosek z 17 maja 1945 r. o przyznanie Orderu Lenina nie został uznany, a nagroda obniżona do Orderu Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5211, стр. 31–32.

przeciwnika. Kolejny dowodzący czołgiem, lejtnant Piotr Timofiejewicz Łapin⁴⁸ miał jako jeden z pierwszych pojawić się z podwładnymi w zabudowaniach miasta i uczestniczyć w zajęciu stacji. Za tę akcję chwalony był też starszy sierżant Nikołaj Jefimowicz Wozniesieński⁴⁹, radiotelegrafista czołgowy. Jedną z wyróżniających się załóg miała w swym składzie działonowego, sierżanta Michaiła Pietrowicza Czistiakowa⁵⁰, ładowniczego, starszego sierżanta Wasilija Iwanowicza Farienika⁵¹, a radio i cekaem obsługiwał sierżant Ilia Pietrowicz Hardin⁵². W kolejnej załodze, za walki o Działdowo pochwały otrzymali: mechanik–kierowca, starszy sierżant Aleksander Kiryłłowicz Namietyszew⁵³ i działonowy, młodszy sierżant gwardii Wasilij Pawłowicz Fominych⁵⁴. Także działonowy następnego z czołgów, sierżant Siergiej Pietrowicz Pietrow⁵⁵ oraz jego mechanik–kierowca, starszyna Nikołaj Antonowicz Macak⁵⁶ byli wówczas chwaleni.

⁴⁸ Rocznik 1919. Rosjanin spod Nowosybirsk, członek partii komunistycznej. Według raportu strat, Łapin zginął na drodze pod Zalewem 21 stycznia 1945 r., lecz jego śmierć nie jest w pełni wyjaśniona. Część jego dokumentów podaje bowiem inne dane – datę śmierci jako 19 stycznia i miejsce, w którym czołgiści pojawili się 4 dni później, czyli Pasiek. Pośmiertnie odznaczony Orderem Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, с. 21–22; ЦАМО, фонд 33, опись 11458, единица хранения 741, стр. 81.

⁴⁹ Rocznik 1923. Rosjanin, kandydat do partii. Odznaczony już Medalem za bojowe zasługi, Orderem Czerwonej Gwiazdy i Orderem Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. 3 lutego 1945 r. wnioskowano o Order Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5219, стр. 69–70.

⁵⁰ Rocznik 1925. Rosjanin. Członek WLKSM (komsomołu) od 1943 r. W Armii Czerwonej od stycznia 1943 r. W walkach od września 1944 r. Na 3 Froncie Białoruskim 3 lutego 1944 r. był ciężko ranny. 27 października 1944 r. otrzymał Medal Za zasługi bojowe. Po leczeniu przeszedł z piechoty do czołgów. Wniosek o nagrodę był datowany na 7 lutego 1945 roku – dowódca prosił o przyznanie Czistiakowowi Orderu Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 167–168.

⁵¹ Urodzony w 1907 r. Ukraińiec z obwodu czkałowskiego. Bezpartyjny. W Armii Czerwonej najpierw w latach 1928–1931, później od 1942 r. 22 października 1944 r. odznaczony Medalem Za odwagę, rozkazem 31 ВрПанс nr 026/Н. Wcześniej dwa razy ranny – lekko 11 września 1942 i ciężko 7 listopada 1943 r. Dowódca wnioskował 7 lutego 1945 r. o Order Sławy 3 stopnia, który przyznano. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 157–158.

⁵² Urodzony w 1925 r. W Armii Czerwonej od 1944 r. Pierwszy raz uczestniczył w działaniach bojowych – na 2 Froncie Białoruskim był zaledwie od stycznia 1945 r. Członek Komsomołu od 1943 r. Rosjanin z obwodu mołotowskiego. Dowódca wnioskował 7 lutego 1945 r. o odznaczenie Hardina Orderem Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 159–160.

⁵³ Rocznik 1923. Rosjanin. W komsomole od 1942 r. W armii od 1941 r. Obrońca Stalingradu między grudniem 1941 a kwietniem 1943 r. Od stycznia 1945 r. na 2 Froncie Białoruskim. Wezwany z obwodu nowoczerkaskiego, z miasta Rostów nad Donem. 10 lutego 1945 r. złożono wniosek o przyznanie Orderu Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 25–26.

⁵⁴ Urodzony w 1925 roku, pochodził z Trietiaowska na Altaju. Rosjanin, bezpartyjny. Zginął 1 lutego 1945 r. Fominycha nagrodzono pośmiertnie zaledwie Orderem Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. Wniosek złożono 4 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 83–84.

⁵⁵ Rocznik 1925. Rosjanin z Moskwy. Komsomolec od 1944 r. W armii od 1944 r., we wrześniu trafił na 1 Front Nadbałtycki. Do 1945 r. bez ran i bez nagród. Wniosek z 7 lutego 1945 r. postulował przyznanie Orderu Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. Nagroda została podwyższona i Pietrowa odznaczono Orderem Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 137–138.

⁵⁶ Urodzony w 1923 r. Rosjanin. Kandydat do Komsomołu. W armii od 1941 r. Kilka razy był lekko ranny. 19 kwietnia 1944 r. otrzymał Order Czerwonej Gwiazdy. Wniosek o Order Sławy 3 stopnia złożony był 7 lutego 1945 r. Order przyznano. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 123–124.

Przypomnijmy też działania innych żołnierzy w tych dniach. W bojach o miasto, gdzie było spore zgrupowanie niemieckich pojazdów i kolumn wozów konnych, wyróżniali się również i funkcyjni 3 bcz 31 BrPanc. Adiutant dowódcy batalionu, kapitan Aleksander Siliajewicz Piliajew⁵⁷, zapewne z powodu kłopotów z łącznością radiową, biegał w nocy od czołgu do czołgu, korygując ogień z dział. W rezultacie, załogom z tego pododdziału udało się w walce rozbić do 70 ciężarówek ze sprzętem i zlikwidować około 120 niemieckich żołnierzy. Lejtnant Nikołaj Semenowicz Skugarewski⁵⁸, adiutant sztabu tegoż batalionu, będąc jako desantowiec na czołgu, z broni osobistej zastrzelił miał kilkunastu ludzi. Jemu też przypisano korygowanie ognia, prowadzonego z czołgowego działa do grupy niemieckich samochodów. Z kolei lejtnant Nikołaj Andrianowicz Samożłow⁵⁹, szef łączności batalionu, gdy czołgi wtargnęły w kolumnę uciekających samochodów, z automatem w rękach likwidować miał żołnierzy wroga. Lejtnant Gawrył Gawryłowicz Suwałow⁶⁰, batalionowy organizator partyjny, otrzymał pochwalny zapis od dowódcy pionu politycznego, że *własnym przykładem podnosił na duchu załogi czołgów do szybszego wypełniania danych im rozkazów*⁶¹. W walkach o miasto znajdować miał się on w grupie bojowej i z broni osobistej strzelać do Niemców, a także korygować ogień i wskazywać cele czołgom.

Chwalono też żołnierzy majora Aleksandra Aleksandrowicza Toropowa⁶², dowódcy batalionu strzelców zmotoryzowanych 31 BrPanc, podkreślając, że 20 stycznia 1945 r. przy wsparciu czołgów odważnie wdarli się do Działdowa. Tam pomogli w przechwyceniu stacji oraz przeprawy przez rzekę, po czym walczyli na ulicach

⁵⁷ Urodzony w 1910 r. Rosjanin z okolic Stawropola. Członek partii komunistycznej od 1939 r. W Wojnie Ojczyźnianej walczył od początku, od czerwca 1941 r. W armii służył od 1932 r. Dowódca wnioskował o przyznanie mu wysokiej rangi Orderu Lenina. Pilijaew dostał go 10 kwietnia 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, стр. 131–132.

⁵⁸ Urodzony w 1916 r. Narodowość – Rosjanin. Pochodził spod Wiaźmy, z okręgu smoleńskiego. Partyjny od 1942 r. W Armii Czerwonej służył od 1939 r. W Wojnie Ojczyźnianej walczył od czerwca 1944 r. Wcześniej odznaczony został Orderem Czerwonego Sztandaru i Orderem Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. Po styczniowych walkach, wniosek o Order Czerwonego Sztandaru dla Skugarewskiego został wystawiony bez podania daty. Dowódca brygady zmienił zapis we wniosku na obniżoną nagrodę Orderu Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia. Order niższej rangi przyznał dowódca korpusu. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4257, стр. 17–18.

⁵⁹ Rocznik 1921. Rosjanin. Członek partii od 1943 r. W armii służył od 1940 r. Na Wojnie Ojczyźnianej był od października 1943 r. Raz lekko ranny – 9 sierpnia 1944 r. Odznaczony wcześniej Medalem Za bojowe zasługi z 11 listopada 1943 r. i Orderem Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. Dowódca wnioskował 2 lutego 1945 r. o przyznanie Samożłowowi Orderu Czerwonego Sztandaru. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5219, стр. 24–25.

⁶⁰ Rocznik 1918. Białorusin. Pochodził spod Homla. Partyjny – bolszewik od 1942 r. W armii służył od 1939 r. Na Wojnie Ojczyźnianej walczył od 1941 r. W 1945 r. wniosek o odznaczenie go Orderem Czerwonego Sztandaru złożył zastępca dowódcy batalionu ds. politycznych. Order przyznano 17 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2950, стр. 11–12.

⁶¹ Ibidem, стр. 11.

⁶² Urodzony w 1914 r. Był Rosjaninem, członkiem partii bolszewickiej. Oficerem kadrowym, służącym w armii od 1936 r. W walkach Wojny Ojczyźnianej od czerwca 1941 r. Odznaczony wcześniej Orderem Czerwonej Gwiazdy i Orderem Aleksandra Newskiego. Został ciężko ranny 22 stycznia 1945 r. Wniosek dowódcy 31 BrPanc z 7 lutego postulował przyznanie Orderu Czerwonego Sztandaru i Toropow otrzymał go 17 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 7471, стр. 33–34.

miasta. Za starcia w styczniu i lutym 1945 roku, 98 ludzi z dowodzonego przez Topopowa batalionu było przedstawionych do nagród w postaci odznaczeń bojowych, co oznacza, że niemal co piąty jego żołnierz otrzymał za zasługi podczas ofensywy styczniowej order lub medal. Strzelcy zmotoryzowani, jako integralna część brygady pancerniej, wspierali zarówno zwiadowców, jak i wszystkie bataliony czołgów.

Podczas walk o Działdowo szeregi batalionu strzelców zmotoryzowanych opuścił kapitan Anatolij Timofiejewicz Taran⁶³, zastępca dowódcy do spraw politycznych. 18 stycznia został ranny odłamkiem i wyłączony z walk na 10 dni. Tierszczenko, dowódca kompanii desantu czołgowego batalionu strzelców zmotoryzowanych podał, że jego kompania znajdowała się wówczas w głównym oddziale jako desant na czołgach i 18 stycznia w rejonie Działdowa, na przedmieściach pomagała w rozbiciu ciężarówek, przy czym zlikwidowała 20 Niemców.

Krasnoarmiejec Georgij Michajłowicz Zajac⁶⁴, strzelec batalionu strzelców zmotoryzowanych był tego dnia z grupą żołnierzy w zwiadzie i nagle spostrzegł nadjeżdżający transporter opancerzony. To Niemcy próbowali schwytąć grupę sowieckich zwiadowców do niewoli. Zajac nie stracił zimnej krwi, rozstawił swoich ludzi w przydrożnym rowie i podpuścił transporter na bliską odległość, po czym obrzucił go granatami. Zlikwidowanych zostało wówczas sześciu żołnierzy wroga, a dwóch wzięto do niewoli. Jako ochotnik poszedł też z oddziałem zwiadowczym sierżant Borys Naumowicz Perelsztajn⁶⁵, dowódca grupy strzelców zmotoryzowanych. Potwierdził on wzięcie do niewoli dwóch jeńców, którzy następnie przekazali dowództwu cenne informacje o przeciwniku.

W walkach wyróżnił się także krasnoarmiejec Aleksander Nikitowicz Snieżko⁶⁶, który ogniem ze swojego automatu zastrzelił ośmiu niemieckich żołnierzy. Krasnoarmiejec Iwan Michajłowicz Pieriedunow⁶⁷, strzelec batalionu strzelców

⁶³ Urodzony w 1915 r. Był Ukraińcem. W walkach wojny ojczyźnianej od 1941 r. i w partii bolszewickiej też był od tego czasu. 25 lutego 1945 r. zgłosili go do odznaczenia szef wydziału politycznego 31 BrPanc i dowódca brygady. Przyznano mu Order Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia. Taran objął w tym czasie dowództwo batalionu, zastępując z kolei ранego kapitana Bykowa. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 3094, стр. 17–18.

⁶⁴ Roczник 1926. Białorusin z Mińska. Bezpartyjny. Do lutego 1945 r. nie był odznaczany. Był ranny 20 lipca 1944 r. Zajac został zgłoszony do przyznania mu Orderu Sławy 3 stopnia. 10 lutego 1945 r. wnioskował o to dowódca batalionu. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5219, стр. 73–74.

⁶⁵ Urodzony 9 września 1922 r. Polak ze Lwowa. Bezpartyjny. W Armii Czerwonej był od 18 czerwca 1941 r. W walkach wojny ojczyźnianej od 3 lipca 1944 r. Nie odniósł ran ani kontuzji. Odznaczony był wcześniej Medalem za odwagę. i Orderem Czerwonej Gwiazdy. W lutym 1945 r. wnioskowano o powtórne nagrodzenie Perelsztajna Medalem za odwagę. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 3097, стр. 124–125.

⁶⁶ Urodzony 27 lutego 1926 r. Ukrainiec. Należał do Komsomołu od 1943 r., będąc posiadaczem legitymacji nr 20124748. W walkach uczestniczył dopiero od stycznia 1945 r. 1 marca 1945 r. dowódca batalionu strzelców zmotoryzowanych 31 BrPanc wnioskował o odznaczenie Snieżki Orderem Sławy 3 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2511, стр. 143–144.

⁶⁷ Urodzony 16 października 1925 t. Rosjanin. Bezpartyjny. W armii służył od 13 lutego 1943 r. Na froncie był od sierpnia 1943 r. Kilkakrotnie odniósł rany. Pochodził ze wsi w obwodzie stalingradzkim. Wcześniej odznaczony był Medalem za odwagę. Wniosek o Order Sławy 3 stopnia z 10 lutego 1945 r. złożony został przez kapitana Bykowa. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 4339, стр. 21–22.

zmotoryzowanych przez cały czas walk znajdował się jako desant na przednich czołgach lub wprost w grupach zwiadowczych, a 19 stycznia przy wzięciu Działdowa uczestniczył w przeczesywaniu ulic. Podobnie starszy sierżant Nikołaj Stiepanowicz Safonow⁶⁸, dowódca grupy strzeleckiej, *ryzykując życiem pierwszy wdarł się w linie obrony Niemców*. Ogniem z automatu oraz granatami spowodował, że jego ludzie zajęli cztery samochody i siedem podwód z ładunkiem wojennym. Sierżant Nikołaj Agiejewicz Kalinin⁶⁹, strzelec batalionu strzelców zmotoryzowanych zauważył wrogi cekaem, który nie dawał sowieckiej piechocie możliwości pójścia do ataku. Wówczas podpełzł do stanowiska kaemu i obrzucił je granatami, a następnie wystrzelał niemal całą obsługę.

Krasnoarmiejec Władimir Semenowicz Bielczin⁷⁰ zniszczył dwie ciężarów-ki z amunicją. Wyniósł też spod ognia dwóch ciężko rannych czerwonoarmistów. W akcji przejęcia wozów amunicyjnych brał też udział szeregowiec Nikołaj Wasiliewicz Charitonow⁷¹, łącznik dowódcy kompanii strzelców zmotoryzowanych. Jefejtor Michaił Fiedorowicz Babiczew⁷², radiotelegrafista batalionu nie odsta-wał od kolegów. Znajdując się wśród żołnierzy desantu pancernego, jadących na pierwszych czołgach, 19 stycznia zlikwidował w Działdowie sześciu niemieckich żołnierzy. Krasnoarmiejec Michaił Pawłowicz Łagun⁷³, strzelec batalionu strzelców zmotoryzowanych, 19 stycznia, przy wzięciu Działdowa znajdował się jako desant na przednich czołgach i z automatu zastrzelił pięciu niemieckich żołnierzy, a jadąc później w grupie zwiadu, uczestniczył w rozgromieniu kolumny wozów konnych.

Wśród wyróżnionych znaleźli się też moździerzowcy i artylerzyści, wspo-magający piechotę w czasie starć ulicznych i blokujący szosy na przedmieściach.

⁶⁸ Urodzony 9 czerwca 1922 r. Rosjanin. Bezpartyjny. W armii służył od 1941 r. Walczył na frontach od 1943 r. Wcześniej odznaczony został Medalem Za odwagę, przyznanym za walki w drugiej połowie 1944 r. Za walki ze stycznia przedstawiony został do nagrodzenia Orderem Sławy 3 stopnia. Wniosek został złożony 7 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5219, стр. 157–158.

⁶⁹ Urodzony 6 listopada 1925 r. Rosjanin z obwodu orłowskiego. Członek Komsomołu z legitymacją nr 19359893. Wcześniej awansował z szeregowca i był kilka razy odznaczany. Wniosek o Order Sławy 2 stopnia złożony był 10 lutego, a odznaczenie przyznano 27 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5218, стр. 61–62.

⁷⁰ Urodzony 15 stycznia 1923 r. Białorusin. Bezpartyjny. Wcześniej od 1943 do 1944 r. uczestniczył w wal-kach w partyzantce, w 31 BrPanc służył od sierpnia 1944 r. Dowódca batalionu we wniosku nagrodowym postulo-wał przyznanie mu Orderu Czerwonej Gwiazdy. Bielczin odznaczenie otrzymał. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 3097, стр. 72–73.

⁷¹ Urodzony 21 marca 1925 r. Rosjanin z okolic Kurska. Bezpartyjny. Na wojnie od lipca 1941 r. Od paź-dziernika 1943 do lipca 1944 r. walczył w partyzantce. Odznaczony Medalem Partyzantowi Wojny Ojczyznianej i Medalem za odwagę. W lutym 1945 r. wnioskowano o powtórne odznaczenie Charitonowa Medalem za odwagę. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 3097, стр. 21–22.

⁷² Urodzony 16 października 1925 r. Rosjanin, bezpartyjny. Wezwany spod Nowosybirsk. Dotychczas bez ran. Do stycznia 1945 r. bez odznaczeń. 10 lutego 1945 r. wnioskowano o odznaczenie Babiczewa Medalem za odwagę. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 3097, стр. 166–167.

⁷³ Urodzony 24 listopada 1924 r. Białorusin ze Starodzierżyńska, obwód miński. Bezpartyjny. W armii służył od 7 sierpnia 1944 r. Wcześniej był w partyzantce. 10 lutego 1945 r. złożono wniosek o Medal za odwagę. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 3097, стр. 110–111.

Jednym z nich był dowódca dział w pododdziale artylerii przeciwpancernej z batalionu strzelców zmotoryzowanych 31 BrPanc, sierżant Grigorij Tierientiewicz Akułow⁷⁴. Razem z obsługą dział uczestniczył 19 stycznia w ostrzelaniu jednej z kolumn pojazdów, usiłujących wydostać się z miasta. Na liście jego sukcesów zapisano po tej akcji zniszczenie 13 ciężarówek, dwóch dział i likwidację 23 Niemców.

Brygadzie pancernej Pokołowa przydzielony był do pomocy 332 gwardyjski pułk artylerii samobieżnej (ciężkiej), a jego działa ISU-152 bardzo przydały się w walkach z niemieckimi siłami pancernymi. Tu przykładem niech będzie młodszy lejtnant gwardii Fiodor Michajłowicz Sidorow⁷⁵, kierowca-mechanik jednego z dział, któremu po dwudniowych walkach o Działdowo i pod Kurkami pogratulowano zniszczenia niemieckiego czołgu *Pantera* i rozbicia wspieranego przez nią pododdziału piechoty. Dowódca pułku zapisał, że Sidorow *umiejętnie manewrując swą maszyną na polu walki, gromił niemieckich gadów ogniem i gąsienicami*⁷⁶.

W starciach o Działdowo wyjątkowo zasłużyła się również jedna z kompanii czołgów z 3 bcz 32 BrPanc, która blokowała miasto od zachodu i północnego zachodu. Idący jako przedni batalion, dowodzony przez posiadacza tytułu Bohatera Związku Sowieckiego za poprzednie walki, kapitana Anatolija Aleksiejewicza Czepurienkę⁷⁷, zablokował Niemcom drogi ucieczki i zatrzymał na przedmieściach ich pojazdy, w tym kilka transporterów opancerzonych i ponad setkę ciężarówek. Bohaterskie laury przyznano też oficerowi kontrwywiadu wojskowego *Smiersz* z 3 bcz 32 BrPanc, kapitanowi Michajłowi Siergiejewiczowi Nikołajewowi⁷⁸. Najpierw zamienił on miał na stanowisku kontuzjowanego ładowniczego, a potem – sam będąc ranionym – opuścić czołg i zastrzelić kilku Niemców z broni osobistej.

Uczestnictwo w starciach o Działdowo zapisano także w dokumentach kilku żołnierzy z dział samobieżnych 1446 pułku artylerii samobieżnej (pas), którzy towarzyszyli oddziałowi przedniemu. Jako wyimek z tego grona potraktujmy celowniczego, starszego sierżanta Aleksieja Piotrowicza Aleksandrowa⁷⁹, który dobrze

⁷⁴ Urodzony w 1924 r. Rosjanin, członek Komsomołu. W armii od sierpnia 1942 r. W styczniu 1944 r. został lekko ranny. Odznaczony Medalem za odwagę oraz Medalem za zasługi bojowe, a po styczniu 1945 zgłoszony do odznaczenia Orderem Sławy 3 stopnia, który otrzymał 28 lutego 1945 r. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5219, стр. 57–58.

⁷⁵ Urodzony w 1922 r. Rosjanin spod Moskwy. Bezpartyjny. W armii od 1941 r. W połowie 1944 r. był ranny, a później odznaczony Orderem Czerwonej Gwiazdy. Z początkiem lutego dowódca pułku głosił go do powtórnego nagrodzenia tym orderem. ЦАМО, фонд 33, опись 687572, единица хранения 2300, стр. 60–61.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Rocznik 1915. Ukraińiec, mieszkał w Moskwie. Członek partii bolszewickiej. W armii od 1935 r. Wcześniej uzyskał tytuł Bohatera Związku Sowieckiego i Medal Złotej Gwiazdy. Zginął 22 stycznia 1945 r. w Ilawie. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 5218, стр. 57–58.

⁷⁸ Urodzony w 1915 roku. Rosjanin spod Moskwy. W partii komunistycznej od 1941 r., od tego czasu też w Armii Czerwonej. W 1943 r. ranny, a następnie ciężko kontuzjowany. Odznaczony wcześniej Medalem za odwagę i Orderem Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia, po ofensywie styczniowej otrzymał wyższy stopień tego orderu. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 2510, стр. 36–37.

⁷⁹ Urodzony w 1922 r. Rosjanin spod Orła. Członek Komsomołu. W Armii Czerwonej od 1941 r. Wcze-

namierzał cele i dzięki temu jego załoga zniszczyła ogniem z działa SU-85 transporter opancerzony i kilka ciężarówek.

Ostateczne oczyszczenie miasta z żołnierzy niemieckich przypadło pododdziałom z 53 Brygady Strzelców Zmotoryzowanych (BrStrzZmot), wspartym przez saperów z 21 Brygady Inżynieryjnej (BrInż). Kolejno likwidowali oni punkty ogniowe, zlokalizowane w budynkach, przystosowanych do obrony⁸⁰.

Sytuacja bojowa 29 Korpusu Pancernego po zdobyciu Działdowa

Kiedy po dwugodzinnym boju o Działdowo, 31 i 32 brygady zdobyły wieczorem miasto, niewiele później ruszyły dalej ku północy i do godz. 2.00 dotarły na rubież linii kolejowej w okolicach wsi Komorniki i wzgórza 202,7, gdzie zajęły obronę okrężną. Natomiast 25 BrPanc i 53 BrSZmot dotarły do Działdowa z opóźnieniem, wynikłym z powodu niemieckiego oporu na trasie ich przemarszu. Co prawda, oddział przedni 25 BrPanc, postępujący w rejonie Turza Mała, znalazł słabo broniony odcinek na wewnętrznym obwodzie mławskiego rejonu umocnionego, przerwał go i około godz. 10.00 wyszedł w rejon Iłowo, przecinając linię kolejową Mława – Działdowo, ale główne siły obu jednostek dopiero pod koniec dnia podeszły do południowo wschodniego skraju Działdowa i tam były kontratakowane dwoma batalionami piechoty, wspartymi czołgami i artylerią, z kierunków Sarnowo, Malinowo. Niemcy próbowali przywrócić wygodną dla obrony rubież pod Działdowem, lecz nieudanie, bo w krótkiej walce brygady rozbiły kontratak przeciwnika, do rana wyszły w rejon Katajewo, Kołgartowo i zajęły tam obronę okrężną. Częścią sił jeszcze w nocy oddziały oczyszczały Działdowo z niewielkich grup żołnierzy wroga.

O godz. 12.30 Niemcy znów przedsięwzięli kontratak, operując 12 czołgami z kierunku Komornik. Uderzenie zostało odrzucone, a jeszcze za dnia oddziały 29 KPanc umocniły się na zajętych rubieżach oraz przeprowadziły rozpoznanie w kierunkach Uzdowo, Nidzica. W stronę Uzdowa wysłano oddział przedni złożony z 1 batalionu 53 BrSZmot i dział samobieżnych 1223 pas, z zadaniem zajęcia miejscowości i utrzymania jej do nadejścia głównych sił. Błyskawicznymi działaniami oddział przedni o godz. 13.30 zajął Uzdowo, a o 16.00 wziął też Kaborno.

Oddziały 29 KPanc, po uzupełnieniu paliwa i amunicji, o godz. 19.00 ruszyły do wypełnienia dalszej części zadania. 31 BrPanc uderzała w kierunku na Wierzbowo, 32 BrPanc na Turzę Wielką, a 25 BrPanc była w rejonie Kołgartowa w gotowości do

śniej nie nagradzany. Za styczniowe walki, w kolejnym miesiącu przedstawiono Aleksandrowa do odznaczenia Orderem Czerwonej Gwiazdy. ЦАМО, фонд 33, опись 686196, единица хранения 1669, стр. 8–9.

⁸⁰ П. Егоров, И. Кривоборский, И. Ивлев, А. Рогалевич, *Дорогами побед. Боевой путь 5-й гвардейской танковой армии*, Москва 1969, стр. 302.

odrzucaenia ewentualnych kontrataków z północy, północnego wschodu i wschodu, zabezpieczając boki oraz tyły atakujących oddziałów. 53 BrPanc i 271 pułk moździerzy rzuciły przed siebie dwa oddziały przednie. Pierwsza grupa działała z zadaniem zajęcia skrzyżowania dróg na północ od Wierzbowa, a dalej skrzyżowania na północ od wzgórza 226,9. Druga z grup miała zadanie zajęcia skrzyżowania na północ od Kaborna. Grupa operacyjna 29 KPanc znajdowała się wówczas w Kurkach, sztab korpusu stanął na noc w Burszu. Niemcy niewielkimi grupami, naciskanymi przez sowieckie oddziały, odchodzili w kierunkach północnym i północno zachodnim, stawiając opór w przydrożnych miejscowościach. Zwiadowcy złapali kontrolnego jeńca, służącego w Dywizji Grenadierów Pancernych *Grossdeutschland*⁸¹.

Wojskowa dokumentacja przynosi informacje, że 29 KPanc zdobył w Działdowie liczne trofea: cztery transporty kolejowe, 14 parowozów, osiem czołgów na platformach kolejowych, a w mieście około 150 samochodów, 20 dział różnych kalibrów, dwa magazyny z paliwem i sprzętem wojskowym. Ostatecznie, na odcinku linii kolejowej między Mławą a Działdowem zostało odciętych i przechwyconych 20 transportów kolejowych, wśród nich dwa z samochodami, 34 parowozy, osiem drezyn i 13 magazynów z oporządzeniem wojennym. Oprócz tego, według sowieckiego raportu, w Działdowie uwolniono 10 tys. rosyjskich jeńców wojennych i cywilów, będących w Niemczech robotnikami przymusowymi, ale tę informację przyjąć trzeba z dużym krytycyzmem⁸².

Nie obyło się jednak bez strat własnych korpusu. 18 stycznia spłonęło 10 czołgów T-34, a siedem kolejnych zostało trafionych niemieckimi pociskami. Ogień strawił też jedno działo samobieżne SU-152. Kolejnego dnia zanotowano w korpusie nieco mniejsze straty: cztery spalone czołgi T-34 i działo SU-152 oraz siedem czołgów trafionych pociskami. Straty wroga były jeszcze niższe, bo wyliczono je na cztery czołgi i siedem dział samobieżnych⁸³.

Trzeba też przypomnieć, że jeszcze 19 stycznia czołgistom udzieliły wsparcia jednostki piechoty z 48 A. Z 29 KPanc współdziałały oddziały ze 170 Dywizji Strzeleckiej. Wprost na Działdowo wyszedł 717 pułk strzelecki, dwa kolejne operowały na flankach⁸⁴.

⁸¹ Журнал боевых действий 29 тк..., стр. 53–54.

⁸² Informacje o zajęciu podczas walk obiektów byłego KL Soldau, były propagandowo powtarzane w części powojennych opracowań jako moment wyzwolenia tysięcy więźniów. Działalność hitlerowskiego obozu jeszcze w momencie zdobycia miasta w 1945 r. jest bardzo wątpliwa, a dodatkowo nie potwierdza owego wyzwolenia ani jeden z badanych przez autora listów nagrodowych żołnierzy, którym ten czyn przypisano. Za to zwycięzcy bardzo szybko założyli w tym samym miejscu obóz filtracyjny NKWD, z którego do deportacji na wschód, obok ludności niemieckiej, trafiło spore grono Polaków z ziem północnych. W tej formie obóz funkcjonował do października 1945. Por. I. Кулан, op. cit., стр. 93; Журнал боевых действий 5 гв. ТА..., стр. 28; Z. Gertner, *Obóz Nakazowo-Rozdzielczy NKWD w Działdowie*, Rocznik Działdowski, r. 1995, ss. 164–179.

⁸³ Журнал боевых действий 29 тк..., стр. 57.

⁸⁴ Журнал боевых действий 170 сд 1945, ЦАМО, фонд 1412, опись 1, дело 22, стр. 120.

Podsumowanie

Wskutek działań 5 APancGw mławski rejon umocniony został zablokowany jeszcze 18 stycznia, wewnętrzny obwód jego umocnień w wielu punktach przerwany, a wszystkie ważne drogi, wychodzące z Mławy, zostały przecięte. Silny węzeł kolejowy i drogowy, znaczący punkt niemieckiego oporu – za jaki uznano Działdowo – został po uderzeniu czołgów zajęty, a jego garnizon zniszczony. W wojskach broniących mławskiego węzła obronnego powstało zamieszanie i konieczność przegrupowania sił, a w konsekwencji opór stawiany przez obrońców szybko się zmniejszył.

Do wieczora 18 stycznia podeszły do Mławy oddziały piechoty 48 A, współdziałające z jednostkami 5 APancGw, które okrążyły miasto ze wszystkich stron. W nocy i rankiem 19 stycznia Mława i okolice zostały oczyszczone z resztek oddziałów niemieckich. Sowieccy dowódcy w złożonej dokumentacji wprost chwalili się, że zajęcie mławskiego rejonu i jego silnych umocnień, jak mniemali – dokładnie w wyznaczonym czasie – winno się uznać za jedno z najbardziej znaczących i pouczających przykładów właściwego użycia sił pancernych oraz współdziałania czołgów i jednostek strzeleckich w zdobywaniu silnie umocnionych węzłów obrony. Tak zapewne wyglądały oczekiwania, lecz rzeczywistość ani historia nie potwierdziły generalskich przechwałek, a zajęcie rejonu nie stało się w sowieckiej historiografii więcej, niż tylko epizodem wojennym⁸⁵.

Przyznać jednak trzeba, że zastosowany manewr kleszczowy, który nie był w działaniach sowieckich wojsk pancernych nowością, wykonany został wręcz podręcznikowo. Podstawową rolę jednostek czołgów podczas walk o miasto było okrążenie węzła obronnego, rozczłonkowanie jego sił i uwagi na wiele kierunków, a przez to czasowe osłabienie i zdemoralizowanie go. Zadaniem piechoty – przy wsparciu artylerii, a jeśli trzeba, to także czołgami oraz lotnictwem – było uderzenie w najsłabsze miejsce, przełamanie go i zajęcie miasta, połączone z likwidacją garnizonu przeciwnika⁸⁶.

Kłopot w tym, że walki o Działdowo i rejon mławski, a przede wszystkim o Nidzicę, oznaczały spowolnienie ataku ku północy i naruszenie rozkazów zwierzchników, bezwzględnie nakazujących omijanie przez jednostki pancerne silnych umocnień i ufortyfikowanych miast, z pozostawieniem ich zdobywania ciągnącym w tyle armiom, posiadającym odpowiednio dużo piechoty i czasu na niezbędne oblężenie. Nic więc dziwnego, że za manewr pod Mławą i Działdowem, spodziewanych pochwał od dowódcy 2 FB czołgiści nie otrzymali. Dowodzący

⁸⁵ Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА. Период с 14.01.1945 по 01.03.1945, ЦАМО, фонд 332, опись 4948, дело 342, стр. 30

⁸⁶ А. Радзиевский, *Танковый удар: танковая армия в наступательной операции фронта по опыту Великой Отечественной войны*, Москва 1977, стр.174–180.

5 APancGw generał–pułkownik wojsk pancernych Wasilij Timofiejewicz Wolski⁸⁷ wprost zapisał w kolejnych rozkazach do podległych mu jednostek, że marszałek jest z ich postępów w walce niezadowolony. Szukając winnych, dowodzący armią oskarżał swych podwładnych o nadmierną strachliwość oraz głośno oczekiwał od nich większej odwagi w działaniu⁸⁸.

Do Naczelnego Dowództwa Armii Czerwonej raportowano jednak ze sztabu 2 FB tylko dobre wiadomości, stąd też Rokossowski pochwalił się sukcesami armii pancерnej, a Stalin uwzględnił jej zasługi w podziękowaniach za 19 stycznia 1945 r. Rozkaz dziękczynny głównodowodzącego, zwyczajowo opublikowany w wojennych mediach, oficjalnie wymieniał wojska, które zajęły Mławę i Działdowo, a wieczorem na ich cześć oddano w Moskwie saluty armatnie⁸⁹.

Tomasz Gliniecki, *Die Eroberung von Działdowo (Soldau) im Januar 1945 im Lichte der Preisverleihungsurkunden an die Soldaten der Roten Armee*

Zusammenfassung

Der Beitrag präsentiert die Handlungen der Truppen der Roten Armee und einzelner Soldaten während der Kämpfe um Soldau im Januar 1945. Der Autor stützt sich vor allem auf die noch nicht publizierten Quellen: die Dokumente der Truppenteile der 5. Panzergarde sowie die Preisverleihungsurkunden von Personen, die in der 51. Panzerbrigade dienten und für die Teilnahme an der Kriegsoperation von Mława–Elbing ausgezeichnet wurden, mit der Hervorhebung der Verdienste bei den Kämpfen um Soldau und direkt in der Stadt. Hier wird außerdem gezeigt, wie die Soldaten der Roten Armee mit Orden und Medaillen ausgezeichnet wurden, darüber hinaus die Spezifik der Eintragungen in die Akten, in denen von den Kriegsverdiensten, von den Verlusten, die dem Feind zugefügt wurden, von den eroberten Trophäen, die Kriegsmühen auf individuelle Anstrengungen bei einem konkreten Kriegseignis zurückführten, die Rede war.

Übersetz von Alina Kuzborska

Tomasz Gliniecki, *The seizure of Działdowo in January 1945 in the light of the Red Army's award documentation*

Summary

This article describes the activities of the Red Army units and individual soldiers during the Battle of Działdowo in January 1945. The research is based, above all, on unpublished sources from the documentation of units of the 5th Armoured Guards Army and award documents of persons serving in the 31st Armoured Brigade, singled out for involvement in Operation Mielno-Elblag, with an emphasis on merit in the clashes near Działdowo and within the city. It also presents the rules for decorating those serving in the Red Army with medals and the specifics records of their merits, describing their battlefield achievements, enemy losses and obtained trophies,

⁸⁷ Urodzony w 1897 r. Rosjanin. Członek partii bolszewickiej od 1918 r. W Armii Czerwonej od 1919 r., oficer kadrowy. W latach 1919–1921 uczestniczył w wojnie domowej w okręgu wschodniosyberyjskim. W wojnie ojczyźnianej od lipca 1941 r. Nagrodzony do lutego 1945 r. orderami: Lenina, Suworowa 2 stopnia i Czerwonego Sztandaru oraz Medalem XX lat RKKK. W lutym 1945 r. otrzymał Order Suworowa 1 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, стр. 259–260.

⁸⁸ П. Егоров, И. Кривоборский, И. Ивлев, А. Рогалевич, *op. cit.*, стр. 302.

⁸⁹ Приказ Верховною Главкомандующего, 19 января 1945 года. № 232, Красная Звезда, 20 января 1945 года, № 17, стр. 2.

bringing the struggles of the war to the level of individual efforts intertwined into the events of a specific episode of combat.

Translated by Aleksander Pluskowski

Dr Tomasz Gliniecki
Muzeum II Wojny Światowej
Gdańsk
t.gliniecki@muzeum1939.pl

Źródła archiwalne

Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (ЦАМО)
Centralne Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej

Zesp. (фонд) nr 33, 46, 332, 1412, 3420

Prasa

Красная Звезда

1945 Приказ Верховною Главнокомандующего, 19 января 1945 года. № 232, *Красная Звезда*, 20 января 1945 года, Nr 17, стр. 2.

Оpracowania

Gertner Zygmunt

1995 *Obóz Nakazowo-Rozdzielczy NKWD w Działdowie*, *Rocznik Działdowski*, r. 1995, ss. 164–179

Gieszczyński Witold

2013 *Armia Sowiecka na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948: szkic do monografii*, *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego*, t. 27, ss. 59–75.

Drabkin Artiom

2011 *Przeżył jeden ze stu. Radzieccy zwiadowcy podczas Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941–1945*, tłum. R. Jędrusik, Gdańsk.

Sobczak Kazimierz

1961 *Wyzwolenie Warmii i Mazur w 1945 r.*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr. 1, ss. 3–20.

1963 *Wyzwolenie Elbląga, Powiśla i Żuław w 1945 r.*, *Rocznik Elbląski*, t. 2, ss. 217–236.

1967 *Operacja mazowiecko-mazurska 1944–1945*, Warszawa.

1971 *Wyzwolenie północnych i zachodnich ziem polskich w roku 1945*, Poznań.

1978 *Kierunek Bałtyk. Wyzwolenie polskich ziem północnych 1944–1945*, Warszawa.

Гусев Игорь, Тарас Денис, Шунков Виктор, Ядловский Андрей

2015 *Награды, знаки различия и униформа Великой Отечественной войны*, Москва.

Дайнес Владимир

2010 *Советские танковые армии в бою*, Москва. <http://www.libros.am/book/read/id/304378/slug/sovetskie-tankovyie-armii-v-boyu> [dostęp: 28.07.2017]

Егоров Павел, Кривоборский Иван, Ивлев Игорь, Рогалевич Андрей

1969 *Дорогами побед. Боевой путь 5-й гвардейской танковой армии*, Москва.

Кулан Иван

2010 *История и боевой путь 29-го Знаменского ордена Ленина Краснознамённого ордена Суворова II степени танкового корпуса, Минск.*

Радзиевский Алексей Иванович

1977 *Танковый удар: танковая армия в наступательной операции фронта по опыту Великой Отечественной войны, Москва.*

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO